

FUROR NORMANNORUM

II: Kelet-Európa szekció: Baskírok és magyarok – találkozások és elválások

Interdiszciplináris Online tudományos konferencia a PPKE Régészettudományi Intézetének szervezésében 2022. szeptember 22–23.

A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történelmi és Régészeti Kutatócsoport (TKP2020-NKA-11) projekt keretében valósult meg

2022. szeptember 22. (csütörtök)

Topic: Forum Normannorum konferencia I. nap

Time: Sep 22, 2022 09:30 PM Budapest

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/81990340333?pwd=MU5MeXRhZjErTjBBMFpzc1M0RXRvQT09>

Meeting ID: 819 9034 0333

Passcode: 339438

10.00–10.05 – Megnyitó (Klima László)

Történettudományi szekció

10.05–10.30 – A baskír-kérdés a magyar őstörténet-kutatásban (Sudár Balázs)

10.30–11.00 – A baskír–magyar kérdés az oroszországi historiográfiában (Gyóni Gábor)

11.00–11.30 – Magna Hungaria a 13. századi koldulórendi követek szemében (Uhrin Dorottya)

11.30–12.00 – A Kárpát-medence és Volgai Bulgária kereskedelmi és kulturális kapcsolatai a honfoglalás után (Polgár Szabolcs)

12.00–12.30 – *Kérdések és válaszok*

12.30–13.30 – Szünet

Nyelvészeti és folklórisztikai szekció

13.30–14.00 – A baskír nyelv helye a török nyelvek között, a baskír nyelv esetleges volgai bulgár (bolgár-török) elemei (Agyagási Klára)

14.00–14.30 – A baskír folklór műfajai, esetleges magyar kapcsolatok (Somfai Kara Dávid)

14.30–15.00 – *Kérdések és válaszok*

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Catholic University
Faculty of Humanities and Social Sciences

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM

FUROR NORMANNORUM

II: Kelet-Európa szekció: Baskírok és magyarok – találkozások és elválások

Interdiszciplináris Online tudományos konferencia a PPKE Régészettudományi Intézetének szervezésében 2022. szeptember 22–23.

A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történelmi és Régészeti Kutatócsoport (TKP2020-NKA-11) projekt keretében valósult meg

2022. szeptember 23. (péntek)

Topic: Forum Normannorum konferencia II. nap

Time: Sep 23, 2022 08:30 PM Budapest

Join Zoom Meeting

<https://us06web.zoom.us/j/87460422904?pwd=K3Q2MUM2MmwwQVFhYmE096S2Yrdz09>

Meeting ID: 874 6042 2904

Passcode: 414683

Folklorisztikai szekció

10.00–10.30 A baskír hiedelmek első feljegyzése – Ibn Fadlán 922 (Dallos Edina)

Régészeti szekció

10.00–10.30 – К вопросу об исторической судьбе бахмутинской культуры (Александр Геннадьевич Колонских)

10.30–11.00 – Культурная атрибуция "сросткинского" типа ременной гарнитуры по материалам погребального комплекса Уелги. (Сергей Геннадьевич Боталов)

11.00–11.30 – On the materials for studying Early Medieval period in The Western Siberia forest-steppe (Matveeva, Natalya Petrovna)

11.30–12.00 – Этнографические комплексы культуры угров Предуралья (караякуповская, неволинская, ломоватовская культуры) и венгров периода Арпада на Дунае (Владимир Александрович Иванов)

12.00–12.30 – A Közép-Volga, az Elő-Urál és a Dél-Urál felé mutató elemek a Szubbotci típusú régészeti leletanyagban (Türk Attila)

12.30–13.00 – *Kérdések és válaszok*

13.00–14.00 – *Szűnet*

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Catholic University
Faculty of Humanities and Social Sciences

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM

FUROR NORMANNORUM

II: Kelet-Európa szekció: Baskírok és magyarok – találkozások és elválások

Interdiszciplináris Online tudományos konferencia a PPKE Régészettudományi Intézetének szervezésében 2022. szeptember 22–23.

A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történelmi és Régészeti Kutatócsoport (TKP2020-NKA-11) projekt keretében valósult meg

Archeogenetikai szekció

14.00–14.30 – Az Árpád-ház és honfoglaló magyarság archeogenetikai adatokkal kimutatott kapcsolata a Volga—Káma-vidék népeihez (Neparáczki Endre, Magyarságkutató Intézet Archeogenetikai Kutatóközpont)

14.30–15.00 – A középkori Volga-Káma és Dél-Urál vidékek lakosságának genetikai összetétele, és lenyomata a mai baskír népességben (különös tekintettel a csijaliki kultúra népességére) (Gyuris Balázs, Szeifert Bea, Gerber Dániel, Mende Balázs Gusztáv, Türk Attila, Szécsényi-Nagy Anna; ELKH Archeogenomikai Intézet)

15.00–15.30 – Speciális kapcsolatok a mai magyar és baskír génállományban (Németh Endre)

15.30–16.00 – *Kérdések és válaszok*

16.00–16.30 *A konferencia zárása* (Klima László)

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Catholic University
Faculty of Humanities and Social Sciences

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM

FUROR NORMANNORUM

II: Kelet-Európa szekció: Baskírok és magyarok – találkozások és elválások

Interdiszciplináris Online tudományos konferencia a PPKE Régészettudományi Intézetének szervezésében 2022. szeptember 22–23.

A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történelmi és Régészeti Kutatócsoport (TKP2020-NKA-11) projekt keretében valósult meg

Rezümé

Történettudományi szekció

Sudár Balázs: A baskír-kérdés a magyar őstörténet-kutatásban

A magyar–baskír kapcsolatok az őstörténelmi kutatások egyik legrégebb óta létező és kutatott, nyugvópontra azonban máig sem jutott fejezetét képezik. A kérdésnek tulajdonképpen „saját” kutatója sem akadt: sokan megnyilvánultak róla, de nincs olyan tudósi életpálya, amelynek – legalább időszakosan – a centrumában állt volna. Az előadás azt vizsgálja, hogy hogyan alakult a „baskír-kérdés” a magyar tudományosságban. A baskírok neve talán már Kézai Simon művében (1282–1285) megjelent, de ekkor még ennek valós tartalmáról aligha tudtak. Fontos forráscsoportot képeznek a szerzetes utazók a 13. század közepén (Plano Carpini, Rubruk), az ő hatásuk azonban nem mutatható ki Magyarországon. Az első tudatos lépések a jeles orientalista, Joseph de Guignes munkája (1756) révén indultak meg, akinek eredményeit már Pray György felhasználta és továbbfejlesztette (1761). Ő már összeköti a szerzeteseket, Julianuszt, és egyes muszlim szerzők munkáit is. A következő jelentős lépés a 18-19. század fordulóján: a baskírok ekkor lesznek valós, látható nép, elsősorban a Napleoni háborúk révén. A források újabb nagyarányú bővítése Horváth István nevéhez fűződik, aki újabb muszlim szerzőket vonultat fel, és hosszan fejtegeti a baskír népnév esetleges kapcsolatát az egyik kelet-horaszáni folyóval, a Vaszgirdal (1834). Vámbéry újabb forrásokat citál – pl. Maszúdít –, és a baskír név etimológiáját az osztják alapján próbálja meghatározni (1885). A századfordulón újabb nagy gondolat hullámát a baskíriai magyar helynevek jelentik. Ezt Jankó János dobja be a köztudatba (1900), hamarosan azonban Munkácsy Bernát cáfolta (1902), amit azonban a tudományos közélet nem fogadott el egyöntetűen. Részben ennek tisztázását várták Mészáros Gyulától, aki azonban kutatóútjával (1910) nem oldotta meg a kérdést, ami azóta sem jutott nyugvópontra. Egy másik, szintén megoldatlan kérdéskört jelent a baskír törzsnévanyag, illetve a népnév összefüggéseinek a kutatása. A baskír és a magyar név esetleges kapcsolata régen felmerült, ahogy a Jenő/Jenej és Jurmati/Gyarmat összefüggése is. Ezt vitte tovább Németh Gyula, amikor összesen öt törzsnévet egyeztetett baskír csoportnevekkel (1966). E – máig közismert – feltevésre nagyívű történelmi hipotézisek épültek, jóllehet a szakma viszonylag gyorsan cáfolta az összefüggések többségét (Ligeti Lajos, Vásáry István, Mándoky Kongur István). Újabban a genetika az, ami új információkat szolgáltat, és hozza reflektorfénybe a baskír-kérdést. Mindez azt mutatja, hogy e témát érdemes volna sokkal mélyebben és rendszerezettebben kutatnunk.

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Catholic University
Faculty of Humanities and Social Sciences

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM

FUROR NORMANNORUM

II: Kelet-Európa szekció: Baskírok és magyarok – találkozások és elválások

Interdiszciplináris Online tudományos konferencia a PPKE Régészettudományi Intézetének szervezésében 2022. szeptember 22–23.

A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történelmi és Régészeti Kutatócsoport (TKP2020-NKA-11) projekt keretében valósult meg

Gyóni Gábor: A baskír–magyar kérdés az oroszországi historiográfiában

Az előadás historiográfiai áttekintés kíván lenni a baskír–magyar kérdésről, de nem abban az értelemben, hogy taxatív felsorolását adja annak, hogy ki és mit írt erről a problematikáról. Az előadásban az oroszországi, uráli, baskíriai irodalmat tekintem át. Azokat a főbb tendenciákat kívánám bemutatni, melyek meghatározták a vonatkozó oroszországi, uráli történelmi irodalom fejlődését a számunkra is releváns problematikában, főleg pedig a baskír–magyar kérdés és a keleti magyarok esetleges, baskírokkal való kapcsolatainak vonatkozásában.

Ez tehát egy historiográfiai áttekintés, amely abból az elvi előfeltevésből táplálkozik, hogy a baskír–magyar kérdés fentebb említett vonatkozásai, „megfejtései” – bármilyen kicsiny, molekula nagyságú pontról is legyen szó az oroszországi történettudomány hatalmas univerzumában – is illeszkednek az aktuális történettudományi, intellektuális környezethez. Izgalmas szellemi kaland a megismerés története, tehát a historiográfia adott esetben nemcsak egy kötelezően letudandó feladat, hanem annak a feltárása, hogy a tudásunk egy bizonyos területen milyen gondolati evolúción keresztül jutott el a mai szintre. A tapasztalat azt mutatja, hogy bár a tudomány öles léptekkel halad előre, új dolgot nehéz mondani, és az új, vagy újnak mondott vélekedések is jelentős részt már régóta meglévő tézisek alkalmasint új argumentációval felvértezett kiadásai.

Ubrin Dorottya: Magna Hungaria a 13. századi koldulórendi követek szemében

A koldulórendek megalakulásuktól kezdve jelentős szerepet játszottak a keleti népek megismerésében. Ennek köszönhetően a középkori Európa és a pápaság az ő szemükön keresztül látta Keletet. Előadásomban megvizsgálom, hogy miért éppen koldulórendi szerzetesek indultak útnak keletre. Magna Hungáriát Juliánusz barát érte el elsőként. Az ő beszámolójából indult ki Plano Carpini és Rubruk. A három szerzetes úti jelentései kapcsán elemzem a Magna Hungáriáról alkotott képet, és megvizsgálom annak az okát, hogy miért írtak ennyire keveset a területről és az ott élő népekről.

Polgár Szabolcs: A Kárpát-medence és Volgai Bulgária kereskedelmi és kulturális kapcsolatai a honfoglalás után

A Volga melletti Bulgária a középkori Kelet-Európa egyik fontos szereplője volt a 9–13. században. A 9–10. században a távolsági kereskedelem egyik csomópontja volt, közvetítő szerepe volt a Közép-Ázsia és Európa közötti kereskedelemnek. Ebben a kapcsolatrendszerben a Kárpát-medence is benne volt, ami valószínűleg annak köszönhető, hogy a honfoglalás után keleten maradt magyarok egy csoportja a volgai bulgárok fennhatósága alatt élt tovább. Az előadás három részre tagolódik: 1. volgai bulgár dirhemek a Kárpát-medencében. 2. írott források a Kárpát-medence és a Volgai Bulgária közötti utazásokról, útvonalokról. 3. Anonymus híradása a Magyarországra költözött volgai bulgárokról.

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Catholic University
Faculty of Humanities and Social Sciences

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM

FUROR NORMANNORUM

II: Kelet-Európa szekció: Baskírok és magyarok – találkozások és elválások

Interdiszciplináris Online tudományos konferencia a PPKÉ Régészettudományi Intézetének szervezésében 2022. szeptember 22–23.

A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKÉ Interdiszciplináris Történelmi és Régészeti Kutatócsoport (TKP2020-NKA-11) projekt keretében valósult meg

Nyelvészeti és folklorisztikai szekció

Agyagási Klára: A baskír nyelv helye a török nyelvek között, a baskír nyelv esetleges volgai bulgár (bolgár-török) elemei
Клара Адыгаши: Место башкирского языка среди тюркских языков, возможные волжско-болгарские элементы башкирского языка

Место башкирского языка давно определено в кыпчакской ветви тюркских языков. В настоящей статье рассматриваются те узловые пункты, которые связывают историю башкирского языка домонгольского периода с его историей как члена Волго-Камского языкового ареала. При этом приводятся контраргументы предметного и методического характера против модели происхождения кыпчакских языков опубликованной Мусаевым в 2005 г. Наличие в башкирском языке некоторых лексических элементов с т.н. болгарскими фонетическими критериями давно известно специалистам. Но они, по мнению автора, оказываются опосредованными татарским языком заимствованиями. Системное болгарское субстратное влияние на раннекыпчакский предшественник башкирского языка исторически возможно, но результаты могут быть достигнуты не на том методическом основании, как это предлагается в последних башкирских исследованиях. Процессы исторической фонологии болгарских диалектов, анализированные автором статьи в своей монографии 2019 г. показывают, что возможный болгарский субстрат не может объяснить сильную тенденцию к спирантизации среднебашкирского консонантизма.

Somfai Kara Dávid: A baskír folklór műfajai, esetleges magyar kapcsolatok

A baskurt szájhagyományban egykor fontos szerepet töltöttek be a recitativo énekek (kuba-jír „fakó dal”). A kuba-jír lehetett lírikus (főleg szülőföld dicsérete), didaktikus (ékekészítés sásán, szópárbaj äjtis), de voltak epikus témájú dalok is. Mára ez a népdaltípus szinte teljesen eltűnt Baskurtföldön. 1996-os népzenei gyűjtőutam során csak egy adatközlőtől tudtam az Urált dicsérő lírikus kuba-jírt gyűjteni (Eszme Oszmán). Az epikus kuba-jír teljesen eltűnt, én mégis az utóbbiról szólnék pár szót.

Dallos Edina: A baskír hiedelmek első feljegyzése – Ibn Fadlán 922

Ibn Fadlán, az Abbászida kalifa volgai bolgárokhoz küldött delegációjának tagjaként úti beszámolót készített, melyben több török nyelvű népről találhatunk feljegyzéseket. Ezek egy része saját megfigyeléseket, más része hallomásból szerzett információkat rögzít. Az előadásban a baskírokra vonatkozó feljegyzést igyekszem több szempontból megvizsgálni – részint a fadláni szöveg más értesüléseinek kontextusában, részint a későbbi baskír folklórra vonatkozó ismereteink tükrében.

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Catholic University
Faculty of Humanities and Social Sciences

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM

FUROR NORMANNORUM

II: Kelet-Európa szekció: Baskírok és magyarok – találkozások és elválások

Interdiszciplináris Online tudományos konferencia a PPKÉ Régészettudományi Intézetének szervezésében 2022. szeptember 22–23.

A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKÉ Interdiszciplináris Történelmi és Régészeti Kutatócsoport (TKP2020-NKA-11) projekt keretében valósult meg

Régészeti szekció

Александр Геннадьевич Колонских: К вопросу об исторической судьбе бахмутинской культуры

Доклад посвящен исторической судьбе населения бахмутинской археологической культуры в Уфимско-Бельском междуречье. В настоящее время археологические источники по этому вопросу крайне немногочисленны, при этом в литературе встречено несколько интерпретаций. Наиболее современными и обоснованными являются точки зрения о полной ассимиляции или уничтожении бахмутинского населения пришлыми племенами купшаренковской культуры, либо о возникновении на основе многочисленных культурных типов (романовский, турбаслинский, купшаренковский, кара-якуповский, бахмутинский) синкретичного населения, вошедшего в состав башкирского этноса.

Сергей Геннадьевич Боталов: Относительно культурной атрибутики одного типа „сросткинской” поясной гарнитуры

Радиоуглеродное датирование комплекса сросткинского и карпатского стиля на могильниках Уелги и Актюба позволило определить, что они сосуществуют в Южном Зауралье в пределах IX в., т.е. до исхода венгров на новую Родину. В этой связи «карпатский» стиль, скорее всего, является новой особой изобразительной концепцией, в основу которой взяты идеи и изобразительные сюжеты Саяно-Алтая. Он представляет собой некую переосмысленную и художественную переработку все той же растительной орнаментации, в основу которой входят цветы, листья, бутоны и плоды Древа жизни, а также сюжеты антропоморфной и зооморфной буддийско-несторичанской семантики. Из этого вытекает предположение, что зарождение венгерских изобразительных мотивов происходило не далеко в Карпатской котловине, а в контактной зоне, коей явилось Южное Зауралье, под прямым воздействием переселенцев из районов Саяно-Алтая. При этом производственные и сырьевые ресурсы Южного Урала отнюдь не уступают алтайским месторождениям. В этой связи не случаен тот факт, что непосредственное микширование этих стилей происходит в недрах погребального комплекса Уелги и Актюба.

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Catholic University
Faculty of Humanities and Social Sciences

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM

FUROR NORMANNORUM

II: Kelet-Európa szekció: Baskírok és magyarok – találkozások és elválások

Interdiszciplináris Online tudományos konferencia a PPKE Régészettudományi Intézetének szervezésében 2022. szeptember 22–23.

A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történelmi és Régészeti Kutatócsoport (TKP2020-NKA-11) projekt keretében valósult meg

Matveeva, Natalya Petrovna: On the materials for studying Early Medieval period in The Western Siberia forest-steppe

Three hypothesis on the beginning Magyar's genesis exist. One of them is Earle Iron Age migration from Sargatka culture territory, it's not confirmed. Second – about Ugrian peoples of the western and eastern slopes of Urals which consolidated as Union of the tribes for conquest approximately in the VIII century - requires specification. Third variant – exodus from the old homeland rudimentary group who was supplemented by new components on the way of migration

Author considers that verification of A.V. Komar's hypothesis on areal of nomadic Magyars before IX century as localization into zone of contacts many groups of Northern Kazakhstan, Aral region, Southern Urals nomads requires accent attention to Bakalskaya culture. It existed in Early Middle ages in forest-steppe of Tobol and Ishim basins in potential zone of interaction ethnic and -linguistic groups of Turkic, Samoyedic and Ugric genesis.

This report examines the materials of burials of the Pereyma type as argument to this point of view. New object of them –is Vodennikovo-I burial mound which located in the north of the Kurgan region in the middle of the Iset' River. The cemetery is interested in aspect of migration study of Early Middle Ages. The complex is dated to the end of the 7th–8th centuries AD based on the analogies of things from synchronous sites in the Ural-Siberian region. Most of people were in rectangular pits oriented to the north-west with individual and collective burials. Such a funeral rite is characterizes of the population of the Bakalskaya culture of the Tobol region of the early Middle Ages and is like the materials of the Pereyma and Ust-Suerka-1 burial grounds. At the same time inlet burials, as well as burials in wooden boxes and coffins, the western direction of the head of the deceased and the installation of vessels near the burial pits were found on the site. Such a rite reflects a different tradition that finds parallels among the burial complexes of the Potchevash culture of the Lower Irtysh-Ishim region, such as Okunevo III, Likhachevo, Vikulovo. This point of view was confirmed with the fact of the joint occurrence of pottery of the Potchevash and Bakal types in the same complexes, as well as the appearance of syncretic jugs with comb and grooved ornamentation. Now days, the Vodennikovo-I burial ground is the most western site with the materials of the Potchevash culture, which allows it, speaks of the processes of resettlement of the Ishim-Irtysh taiga region to the Urals.

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Catholic University
Faculty of Humanities and Social Sciences

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM

FUROR NORMANNORUM

II: Kelet-Európa szekció: Baskírok és magyarok – találkozások és elválások

Interdiszciplináris Online tudományos konferencia a PPKÉ Régészettudományi Intézetének szervezésében 2022. szeptember 22–23.

A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKÉ Interdiszciplináris Történelmi és Régészeti Kutatócsoport (TKP2020-NKA-11) projekt keretében valósult meg

Vladimir Alexandrovich Ivanov: Etnograфические комплексы культуры угров Предуралья (караякуповская, неволинская, ломоватовская культуры) и венгров периода Арпада на Дунае

Этническое родство угров Предуралья и венгров периода Арпада на Дунае, прослеженное по результатам сравнительного анализа археологических, антропологических и генетических материалов, сейчас не подвергается сомнению. В этой связи интересным представляется вопрос о степени сходства и различия этнографической культуры этих народов, богато представленной в археологических памятниках – могильниках. Во-первых, между комплексами этих культур существует, пусть и незначительный в контексте истории, но существенный в контексте человеческой жизни, хронологический разрыв. Во-вторых, ареалы этих культур в их сложившемся виде удалены друг от друга на 1,5 тыс. км. Расположенные между ними немногочисленные комплексы субботцевского типа имеют промежуточный угорско-венгерский облик и пока здесь не рассматриваются.

Источниковую базу исследования составляют две случайные статистически выборки из 391 погребения венгров Арпада из 69 опубликованных могильников и 381 погребения из 17 могильников угров Предуралья (караякуповская, неволинская, домоватовская культуры), также опубликованных. Данные количественные показатели по правилам математической статистики означают, что нижний уровень значимости встречаемости того или иного признака (предмета) в комплексах равен 1,00%. Все, что ниже, считается несущественным.

Результаты сравнительно-статистического анализа комплексов материальной культуры угров Предуралья и венгров Арпада показывают, что по характерным для них категориям вещей они совпадают: с одинаковой частотой в сравниваемых комплексах встречены принадлежности конской сбруи и оружие; наборные пояса (правда, у угров Предуралья полные поясные наборы встречаются чаще); личные украшения (бусы, перстни, браслеты, медальоны) и, конечно же, сумки и погребальные маски.

Сравнительная статистика перечисленных категорий материальной культуры с аналогичными у древних тюрков и ранних волжских болгар обнаруживает их заметное различие. То есть, не смотря на хронологический разрыв, территориальную удаленность и изменения в типологии конкретных предметов, их набор у угров Предуралья и венгров Арпада остается неизменным.

Türk Attila: A Közép-Volga, az Elő-Urál és a Dél-Urál felé mutató elemek a Szubbotci típusú régészeti leletanyagban

Míg korábban a honfoglalás kori hagyaték keleti régészeti párhuzamainak hiányára panaszkodtunk, addig ma azt látjuk, hogy az Urál és a Kárpátok közötti régió hagyatékában már jól kirajzolódnak olyan lelőhelycsoportok, melyek egyszerre mutatnak kapcsolatot a Kárpát-medence 10. századi, illetve a Volga–

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Catholic University
Faculty of Humanities and Social Sciences

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM

FUROR NORMANNORUM

II: Kelet-Európa szekció: Baskírok és magyarok – találkozások és elválások

Interdiszciplináris Online tudományos konferencia a PPKE Régészettudományi Intézetének szervezésében 2022. szeptember 22–23.

A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történelmi és Régészeti Kutatócsoport (TKP2020-NKA-11) projekt keretében valósult meg

Urál régió kora középkori hagyatékával. A Moldovai és Dnyeszter Menti Moldáv Köztársaság területén, tehát a Dnyeszter vidéken ilyen a Szlobodzeja, Glinoje, Plavnyi és Frumusica lelőhelycsoport, Ukrajnában pedig a Dnyeper középső folyása mentén elhelyezkedő lelőhelyek (Szubotci, Katyerinovka, Korobcsino stb.). A kutatásban ezeket a névadó Ingul menti lelőhely nyomán Szubbotci-típusú lelőhelyeknek, időrendi értelemben pedig Szubbotci régészeti horizontnak hívjuk. Fontos hangsúlyozni, hogy a tárgyi hagyaték esetében a régészeti kutatási módszerek terén is jelentős bővüléssel számolhatunk, elsősorban a nagy lendülettel megindult bioarcheológiai vizsgálatoknak köszönhetően.

A többségében 2007–2011 között Ukrajnában előkerült „honfoglaló jellegű” új leletek nyomán az utóbbi években Moldovában is megtízszereződött a hasonló síregyüttesek száma. Az ide sorolt temetkezésekre összefoglalóan (bár lelőhelyenként eltérő mértékben) jellemzőek az elhunytak lábánál részlegesen elhelyezett lovak, a halotti maszkok, illetve a szemfedőlemezek, az aranyozott ezüst, gyakran pálcátagos szegélydíszű, növényi mintás (öv)veretek. A fémtárgyak között további jellegzetességek a palmettadíszes szablyaszereledek, a fémveretes késtokok, valamint a kazáriai eredetű ezüstcsészék és tálak, amelyek aranyozott háttére többnyire poncolással díszített. Fontos hangsúlyozni azt is, hogy a Szubbotci-típusú lelőhelyek ugyanúgy magukba foglalnak melléklet nélküli, vagy szerény melléklettel rendelkező sírokat, ugyanúgy, mint a honfoglalás kori hagyaték, ráadásul azonos tájolással, temetkezési szokásokkal és összefüggő soros, csoportos elrendezésben. A hasonló archeogenetikai eredmények nyomán egyértelmű, hogy egy temető összetartozó sírjairól van szó. Meglepő ugyanakkor a szomszédos szaltovói kultúrkör leletpárhuzamainak csekély aránya, miközben a térben és időben távolabbi, Volga–Dél-Urál vidéki kapcsolatot mutató leletek markánsan kirajzolódnak a Szubbotci leletkörben, sőt a Dnyeszter és az Al-Duna között még a Dnyeper vidékhez képest még archaikusabb vonásokkal.

A Szubbotci-leletkör időrendjét több laborban is elvégzett radiokarbon vizsgálatok pontosították, de megerősítve a hagyományos régészeti kronológiát, vagyis nagy biztonsággal a 9. század második felére keltezhetjük. A leletanyagban tükröződnek a szomszédos, elsősorban az északi, szláv, illetve a déli, krími–bizánci területekkel létrejött kapcsolatok – főként import kerámialeletek alapján –, melyekről az írott források is megemlékeznek. A szubbotci tárgyi hagyaték jellege tehát kifejezetten összhangban áll azzal a képpel, melyet az írott források tükröznek a magyarok 9. századi elődeiről. A fenti jellemzők alapján a Szubbotci régészeti lelethorizont igen nagy valószínűséggel rajzolja ki az írásos forrásokból ismert Etelköz területét.

Keletebbre továbbra is a szamarai Volga-könyök és a Dél-Urál tágabb térsége az a régió, amely a magyar etnogenezis vonatkozásában legtöbb kapcsolattal bír. A Dnyeper és a Volga között az utóbbi évtized(ek) intenzív ásatásai ellenére sem tudunk több magyar jellegű, vagy Volga-Urál vidéki leletet felmutatni, így ezt az „űrt” ma már nem tekinthetjük véletlennek vagy kutatási hiányosságnak. A magyarság elődeinek régészeti legkorábban megfogható nyomát továbbra is az Urál hegységtől keletre, az Urálontúl régió keleti szomszédságában feltételezzük. Felvetjük, hogy a magyar nyelv őtörök nyelvi kapcsolatai már itt megkezdődhettek (Kr.u. 6–8/9. század). Az obi-ugorok elődeinek déli-délnyugati szomszédságában, a

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Catholic University
Faculty of Humanities and Social Sciences

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM

FUROR NORMANNORUM

II: Kelet-Európa szekció: Baskírok és magyarok – találkozások és elválások

Interdiszciplináris Online tudományos konferencia a PPKE Régészettudományi Intézetének szervezésében 2022. szeptember 22–23.

A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történelmi és Régészeti Kutatócsoport (TKP2020-NKA-11) projekt keretében valósult meg

Tobol–Irtis–Isim vidékén élő korai magyarok (egy csoportja) a 9. század legelején nyugati irányba mozdult el. Ez a közösség rövid időn belül megjelent a Volga bal partján, és szállásterülete kiterjedt Volgai Bolgária határáig. Ezt követően egyik részük a Volga–Káma régióban maradt, míg másik csoportjuk még a 830-as évek előtt nyugat felé vándorolt és a Fekete-tenger északi előterében telepedett meg. A Volga vidéki levédiai szállásterületről Etelközbe költöztek, mely utóbbit a Szubbotci-típusú lelőhelyek elterjedése rajzol ki. A keleti nomádok volgai átkelesekkel 300 évig sikeresen blokkoló Kazár Kaganátus egyetértésével és velük szövetségben, feltehetően a kazárok politikai érdekei mentén kerülhetett sor a Dnyeper–Dnyeszter vidékére történő magyar áttelepedésre. A 890-es évek és a 10. század eleje között ezen régészeti lelethorizont jellemző tárgytipusai eltűntek a Fekete-tenger északi előteréből, ugyanakkor felbukkantak keleten, a Volga-vidéken, valamint a Kárpát-medencében, ahol továbbfejlődésük figyelhető meg. Az előadásban elsősorban ezen lelethorizont Volga–Káma és Dél-Urál vidéki kapcsolatai kerülnek bemutatásra.

Archeogenetikai szekció

Neparáczkéi Endre: Az Árpád-ház és honfoglaló magyarság archeogenetikai adatokkal kimutatott kapcsolata a Volga—Káma-vidék népeiből

A magyarság eredetének és korai történetének kutatása rendkívül széles körű hazai és nemzetközi figyelemnek örvend. A dinamikus technikai fejlődésnek köszönhetően az utóbbi évtizedben azonban a korai magyarság és a kiemelt családok eredetének vizsgálatába az archeogenetikai kutatások is bekapcsolódtak. A történelmi népségeket – elsősorban a honfoglaló magyarság – archeogenetikai elemzése kimutatta azokat a földrajzi régiókat, ahol az egykor élt különböző népcsoportok szerepet játszhattak a magyarság etnogenezisében. Ezen területek egyike már régóta a figyelem középpontjában áll (Urál hegység környezete), viszont a másik két régió (Belső-Ázsia és a Kaukázus előtere) a bioarchaeológiai kutatásoknak köszönhetően került vissza a társtudományok homlokterébe. A populációgenetikai analízisek mellett az elmúlt években a kutatások másik fő irányvonalát államalapító dinasztiánk, az Árpád-ház eredetének vizsgálata jelentette az úgynevezett Y-kromoszómás haplocsoport és teljes genom elemzések segítségével. Előadásom során a – konferencia tematikájához igazodva – hangsúlyozom azokat a pontokat, amelyek a Volga—Káma-vidék népeiből kapcsolják mind a népséget, mind az államalapító dinasztiát.

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Catholic University
Faculty of Humanities and Social Sciences

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM

FUROR NORMANNORUM

II: Kelet-Európa szekció: Baskírok és magyarok – találkozások és elválások

Interdiszciplináris Online tudományos konferencia a PPKE Régészettudományi Intézetének szervezésében 2022. szeptember 22–23.

A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történeti és Régészeti Kutatócsoport (TKP2020-NKA-11) projekt keretében valósult meg

Gyuris Balázs, Szejfert Bea, Gerber Dániel, Mende Balázs Gusztáv, Türk Attila: A középkori Volga-Káma és Dél-Urál vidékek lakosságának genetikai összetétele, és lenyomata a mai baskír népességben (különös tekintettel a csijaliki kultúra népességére)

A volga-uráli régió genetikai történetével kapcsolatban az ismereteink hiányosak. Bronzkori és vaskori népességekről rendelkezünk elérhető teljes genomi eredményekkel, de népvándorlaskor és a középkori régészeti kultúrákból vett minták hiányában a régió biológiai folytonosságának kérdése még nem megválaszolható. Előadásunk során a kutatócsoportunk által vizsgált és a közeljövőben publikálni kívánt kora-középkori/középkori Volga-Urál vidéki régészeti kultúrákból és jelenkori modern Északi-Eurázsiai emberektől vett DNS mintákból próbálunk választ adni a baskír népesség eredetére.

Németh Endre: Speciális kapcsolatok a mai magyar és baskír génállományban

A honfoglalás alapvető jelentőségű esemény volt a kárpát-medencei magyarság történetében. Ezért érthető okokból a magyarság eredetére vonatkozó genetikai kutatások döntően a honfoglaló magyar törzsszövetség genetikai kapcsolatainak feltérképezésére irányultak. Kiemelt szerepet kaptak ezekben a kutatásokban a régészek által valószínűsített korábbi magyar szálláshelyek és a krónikás hagyomány alapján feltételezett kulturális csoportokkal való rokonság vizsgálata. Azaz ezekben a kutatásokban a történeti genetika eszköztárával próbálták meg igazolni vagy éppen cáfolni a más tudományágakból származó feltevéseket, eredményeket. Elképzelhető azonban olyan kutatási folyamat is, amely a történeti genetika és más tudományágak egyenrangú együttműködésén alapszik.

Egy nép identitásának, egy kulturális közösség határainak meghatározása távolról sem magától értetődő feladat. Abból a feltevésből indultunk ki, hogy a nyelv az egyik legfontosabb etnikai indikátor. Arra kerestük a választ, hogy van-e olyan speciális apai vonalú genetikai marker, amely összeköti a mai magyarokat és legközelebbi nyelvrokonainkat, az obi-ugorokat. Természetesen tisztában vagyunk vele, hogy a magyarság eredete más szálra is felfűzhető, mondjuk az Árpádok apai vonalaira, és nem kérdőjelezzük meg ennek a megközelítésnek a legitimitását sem.

Fontos látnunk, hogy a sokszor homályosan csengő genetikai kapcsolat fogalma mögött, -sok esetben- az átlagember számára is nagyon jól érthető rokonsági viszonyok lapulnak meg. Természetesen nem mindig. Mi azonban előnyben részesítjük azokat a genetikai komponenseket, amelyek értelmezése tökéletesen érthető mindenki számára. Egész egyszerűen azért, mert egy transzdiszciplináris kutatási folyamatban elengedhetetlen, hogy minden kutató számára érthetőek legyenek a társtudományok alapfogalmai és eredményei.

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Catholic University
Faculty of Humanities and Social Sciences

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM

FUROR NORMANNORUM

II: Kelet-Európa szekció: Baskírok és magyarok – találkozások és elválások

Interdiszciplináris Online tudományos konferencia a PPKE Régészettudományi Intézetének szervezésében 2022. szeptember 22–23.

A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történelmi és Régészeti Kutatócsoport (TKP2020-NKA-11) projekt keretében valósult meg

Tehát olyan ősapákat kerestünk, amelyek apai vonalú leszármazottai megtalálhatók a mai magyar és obi-ugor génállományban. Ezenfelül az is elvárásunk volt, hogy ezeknek a leszármazottaknak a földrajzi előfordulása nagyon is jól körbe határolható legyen, és lehetőleg csak ott forduljon elő nagyobb arányban ezek a férfiak, ahol a korai ugor vándorlás alapján ez elképzelhető. Természetesen egy ilyen kutatás, ahol új markereket keresünk csak olyan nemzetközi kutatásban képzelhető el, ahol nemcsak a mérési eredmények, hanem maguk a biológiai minták is rendelkezésre állnak, azok újra vizsgálhatók. Észkutatókkal sikerült egy nagyjából 4100 éve élt ősapa személyében azonosítanunk egy ilyen leszármazás tekintetében sikeres férfit. Ennek a férfinak az Y-kromoszómáján bekövetkezett a speciális mutációk az N-B539 nevet kapták.

Fontos látnunk, hogy megközelítésünk egyáltalán nem kérdőjelezi meg az archeogenetikai kutatások jelentőségét. Épp ellenkezőleg. Egyszerűen csak arról van szó, hogy az archeogenetikai kutatásokra akkor érdemes nagyobb hangsúlyt fektetnünk, amikor már arról is van egy elképzelésünk, hogy milyen markereket érdemes vizsgálni. Módszerünk megerősítése, hogy Ujeltiben, a legkeletebbi magyargyanús temetőben a becslések alapján 80% körüli az N-B539 marker aránya.

Az N-B539 marker és alcsoportjainak vizsgálatával több észrevétel valószínűsíthető. Az obi-ugorok és magyarok elődeinek biológiai szétválása nagyjából 3900 éve következhetett be. Valószínűleg több magyar maradt a Volga-Urál vidéken, mint korábban gondoltuk. Az Urál vidéki és a honfoglaló magyarság szétválása 600 után következett be. Pontos szétválási dátumot ezzel a módszerrel nem lehet megadni, csak alsó korlátot. A megjelenő alcsoportok alapján elképzelhető, hogy a magyarság életében a Kr.e. 500 és Kr.e. 200, valamint a Kr.u. 100 és Kr.u. 300 között egy komolyabb demográfiai növekedés következett be. Az is nagyon valószínű a marker előfordulásai alapján, hogy magyar csoportok olvadtak be a Tyumen régióban élő szibériai tatárokba és a Kaukázus északi előterében élő csecsen és más közösségekbe.

A fenti állításokhoz különböző valószínűségi fokozatok társíthatók. A legerősebb állításunk egyértelműen az, hogy a mai baskírokba és tatárokba jelentős arányban olvadtak be magyarok.

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Catholic University
Faculty of Humanities and Social Sciences

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM